

Onderzoek werkwijze ondernemersgroepen

Verdieping met telers

Duurzaam
Praktijknetwerk
Akkerbouw

Foto: Jan Reinier de Jong

Samenvatting

Onderstaande geeft per onderdeel van de enquête de belangrijkste wensen en behoeftes weer.

Werkwijze ondernemersgroepen

- Praktisch, van onderop, kaders niet te strak.
- Inhoud en een gezamenlijk doel is zeer belangrijk.
- Zorg dat de spelregels vooraf duidelijk zijn.
- Ondernemersgroepen staan open voor nieuwe deelnemers, zeker ook jonge telers. Maar de groep moet niet te groot worden. Interesse van telers om aan te sluiten bij een groep kan via centraal loket aan de begeleider gemeld worden.

Begeleiding

- *'Een begeleider is een must!'*
- Veruit de meeste groepen geven aan (zeer) tevreden te zijn met de huidige begeleiding.
- Kenmerken die gewaardeerd worden aan de begeleider: initiatief nemen, groep ontzorgen, breed op de hoogte zijn van wat er speelt rondom de akkerbouwer, een goed en relevant netwerk, sensitief en bewustzijn, toon leiderschap, ervaring met begeleiden van groepen, enthousiast en fanatiek, onafhankelijkheid.
- Wat verbeterd kan worden aan de begeleiding: op de hoogte zijn van wat speelt in andere groepen, verslagen maken, meer structuur, eventueel eens van begeleider wisselen voor een frisse blik, een enkele groep geeft aan voorkeur te hebben voor een coachende begeleider die juist niets van akkerbouw af weet. Een teler vraagt zich af of de begeleider de financiën wel moet regelen?
- De begeleider moet bij de groep passen. Mocht een nieuwe begeleider nodig zijn, dan worden de groepen hier graag in betrokken.

Centraal loket

- Het centraal loket heeft een coördinerende rol, is de spin in het web, vervult een brugfunctie tussen zowel de ondernemersgroepen als tussen theorie (beleid en onderzoek) en praktijk.
- De belangrijkste taken voor het centraal loket, zoals die uit de enquête naar voren kwamen, worden beaamt. Dit zijn: op de hoogte zijn van relevante onderzoeksprojecten en aanbod van groepen die open staan mee te doen, om de juiste koppeling te maken, kennis delen over interessante landelijke, provinciale en lokale subsidies en regelingen en het organiseren regio-overstijgende bijeenkomsten en versturen nieuwsbrieven.
- Telers zien in belangrijke mate een coördinerende rol voor het centraal loket weggelegd in de uitwisseling van kennis tussen ondernemersgroepen in het praktijknetwerk. Uit de enquête kwam dit veel minder duidelijk naar voren. Andere aanvullende taken die telers hebben genoemd zijn: administratieve taken gedeeltelijk overnemen van de begeleider.
- Wat betreft de regio-overstijgende bijeenkomsten, is er vooral behoefte aan excursies en eventueel een lezing of webinar. Dit kan op provinciaal, maar ook op landelijk niveau. De onderwerpen naar interesse kunnen uit de groepen verzameld worden bijvoorbeeld aan de hand van een werkplan.
- Telers willen geïnformeerd worden middels een nieuwsbrief, welke 6 keer per jaar verschijnt en rechtstreeks aan alle telers gestuurd kan worden. De inhoud is kort, bondig en toegespitst op actualiteiten in het praktijknetwerk.

Deelname aan onderzoek

- Belemmeringen om mee te doen aan onderzoek zijn vooral de verplichtingen en extra tijdsinvestering die niet altijd vergoed wordt. Vaak wordt verwacht dat een akkerbouwer dit allemaal voor niets doet. Een enkele teler is sceptisch over onderzoek, omdat conclusies gebruikt kunnen worden om nieuw beleid te maken.
- Proefboerderijen kunnen meer gekoppeld worden aan ondernemersgroepen.
- Belangrijke voorwaarden om mee te doen aan onderzoek:
 - Onkostenvergoeding voor tijdsinvestering en eventuele risico's of schade voor bijvoorbeeld wijzigingen in het bouwplan.
 - Onderzoek moet aansluiten bij de praktijk.
 - Goede begeleiding en opzet door de onderzoekende partij.
 - Delen van onderzoeksresultaten met de deelnemende telers, zowel wat werkt als wat niet werkt.

Kennisuitwisseling

- Het praktijknetwerk moet theorie (beleid en onderzoek) en praktijk bij elkaar brengen. Het praktijknetwerk kan gebruikt worden om beleidsmakers de praktijk te laten zien.
- Voor kennisuitwisseling binnen een groep heeft de begeleider een belangrijke rol om een veilige omgeving te creëren om zaken open te delen in de ondernemersgroep, maar ook de sfeer in de groep is van belang. Bij elkaar in het veld kijken en gezamenlijke onderwerpen oppakken, stimuleert de kennisuitwisseling.
- Het praktijknetwerk / centraal loket heeft de taak om de kennisuitwisseling tussen groepen te organiseren, door middel van:
 - Excursies tussen groepen faciliteren, rekening houdend met de wensen van de groep.
 - Periodiek overleg tussen begeleiders, de kenniscoördinator van Stimuland en afvaardiging van BO Akkerbouw.
 - Met regelmaat versturen van een nieuwsbrief.
 - Bijvoorbeeld organiseren een landelijke inspiratiedag.
- Over kennisuitwisseling naar buiten het netwerk wordt zeer wisselend gedacht: een deel is van mening dat informatie gewoon gedeeld mag worden buiten het netwerk, terwijl een ander deel juist de informatie binnen het netwerk beschikbaar wil houden. Voor partijen van buiten het netwerk geldt dan dat zij het netwerk ook wat moeten bieden: financieel of in diensten.

Bekostigen praktijknetwerk

- Naast de akkerbouwers zelf, wordt in eerste instantie unaniem een rol voor het ministerie van LNV gezien voor wat betreft de financiering. Ook de partijen rondom de akkerbouwer kunnen een rol spelen. In beide gevallen moeten er wel duidelijke afspraken gemaakt worden over de verwachtingen over en weer.
- Veruit de meeste geïnterviewde akkerbouwers kunnen zich niet vinden in het idee om te gaan werken met pakketten voor ondernemersgroepen want dat wordt teveel ervaren als dwangmatig. Telers vinden het wel positief dat ze op individuele basis kunnen aangeven of ze willen deelnemen aan onderzoek of niet.

Aanvullende opmerkingen

- Er heerst bij een enkeling nog onvrede over de gang van zaken rondom het stoppen van Veldleeuwrik en waarom Stimuland nu betrokken is en dat hierover geen inspraak vanuit de telers heeft plaatsgevonden.
- Er is behoefte aan een update over de stand van zaken en toekomst van het praktijknetwerk.

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
1. Achtergrond.....	5
1.1. Doel.....	5
1.2. Hoofdvraag	5
1.3. Onderzoeksopzet	5
1.4. Analyse.....	5
2. Werkwijze ondernemersgroepen	6
2.1. Werkwijze tot nu toe	6
2.2. Toekomstige werkwijze.....	7
2.3. Deelname aan het netwerk.....	7
3. Begeleiding	9
3.1. Kenmerken van de begeleider	9
3.2. Wat er nog te verbeteren is aan de begeleiding.....	9
3.3. Nieuwe begeleider	10
4. Centraal loket	11
4.1. Bevestiging taken centraal loket	11
4.2. Aanvullingen op taken centraal loket	11
4.3. Hoe wensen telers geïnformeerd te worden door het centraal loket?	12
4.4. Inhoud van de nieuwsbrief	12
4.5. Activiteiten of onderwerpen voor regio-overstijgende bijeenkomsten.....	13
5. Deelname aan onderzoeken	15
5.1. Belemmeringen voor akkerbouwers om deel te nemen aan onderzoek	15
5.2. Belangrijke voorwaarden om deel te nemen aan onderzoek	15
6. Kennisuitwisseling	17
6.1. Wat verstaan telers onder kennisuitwisseling?	17
6.2. Rol van het praktijknetwerk in kennisuitwisseling.....	17
6.3. Kennisuitwisseling binnen een ondernemersgroep stimuleren.....	18
6.4. Kennisuitwisseling tussen ondernemersgroepen stimuleren	18
6.5. Kennisuitwisseling naar buiten het netwerk.....	19
7. Bekostiging activiteiten	20
7.1. Wie moet het praktijknetwerk financieren?.....	20
7.2. Wat vinden telers van het voorstel om te gaan werken met pakketten?.....	21
8. Open vraag: is er verder nog iets dat u kwijt wil?.....	22
8.1. Stichting Veldleeuwrik	22
8.2. Toekomstige werkwijze ondernemersgroepen.....	22
8.3. Toekomstige werkwijze Duurzaam Praktijknetwerk Akkerbouw.....	22
9. Conclusies en aanbevelingen.....	24
9.1. Conclusies	24
9.2. Aanbevelingen	25

1. Achtergrond

1.1. Doel

Dit kwalitatieve onderzoek is een verdieping op het eerder uitgevoerde [kwantitatieve onderzoek](#), namelijk een enquête onder akkerbouwers in Nederland.

Het doel van het onderzoek is om de wensen en behoeften van akkerbouwers te inventariseren voor de nieuwe werkwijze van de ondernemersgroepen binnen het Duurzaam Praktijknetwerk Akkerbouw.

1.2. Hoofdvraag

De hoofdvraag van zowel het kwantitatieve als kwalitatieve onderzoek is “Wat vinden akkerbouwers belangrijk aan de werkwijze van ondernemersgroepen in het praktijknetwerk en in het delen van kennis en ervaringen?” Dit is belangrijk om te weten, zodat een werkwijze voor ondernemersgroepen gecreëerd wordt die aansluit bij de wensen en behoeftes van akkerbouwers, maar daarnaast ook voldoende uitdaging biedt voor akkerbouwers om:

- deel te blijven nemen aan het Duurzaam Praktijknetwerk Akkerbouw;
- gezamenlijk stappen te zetten richting verdere verduurzaming;
- deze kennis met elkaar delen via een kennisinfrastructuur die hierin ondersteunt.

1.3. Onderzoeksopzet

Voor het kwalitatieve onderzoek is een [vragenlijst](#) ontwikkeld, zodat uit alle interviews dezelfde informatie opgehaald wordt. Deze vragenlijst is opgesteld naar aanleiding van de aanbevelingen uit de eerder afgenomen enquête en afgestemd tussen BO Akkerbouw en Stimuland. Deze vragenlijst is tijdens een gesprek doorlopen met één of twee telers.

De te interviewen telers zijn op basis van de volgende criteria geselecteerd:

- 1) dragende telers van de ondernemersgroepen die gebruik maken van de overbruggingsregeling;
- 2) telers die in de enquête aangaven graag mee te denken in het vervolg van het praktijknetwerk.

Daarbij zijn duo's gevormd in het geval een teler had aangegeven mee te willen denken, ook deelnemer was van een bestaande en actieve ondernemersgroep.

In totaal zijn er 25 interviews afgenomen. Door het vormen van duo's hebben 36 telers meegewerkt aan deze interviews. In veruit de meeste gevallen vonden deze gesprekken fysiek plaats bij één van de telers op het bedrijf. Een enkel gesprek heeft op verzoek van de teler digitaal plaatsgevonden. De gesprekken zijn uitgevoerd door twee medewerkers van Stimuland en duurden gemiddeld 1,5 à 2 uur. De antwoorden zijn tijdens de gesprekken genoteerd en wanneer nodig tijdens het gesprek geverifieerd. Nadien zijn de antwoorden verwerkt in een online enquête-tool, om de analyse te vergemakkelijken.

1.4. Analyse

De antwoorden zijn per vraag geanalyseerd en per onderdeel gerapporteerd in dit verslag. Daarbij is gelet op overeenkomsten en tegenstrijdigheden in de antwoorden, waarbij de te beantwoorden hoofdvraag leidend is. In de uitwerking zijn ook bewust quotes van geïnterviewden opgenomen, omdat deze reacties de analyse onderbouwen en verduidelijken.

2. Werkwijze ondernemersgroepen

De **belangrijkste reden om deel te nemen** aan een ondernemersgroep is volgens alle deelnemers kennisuitwisseling: klankborden met gelijkgestemden en het delen van kennis en ervaringen uit de praktijk. Regelmatig wordt genoemd dat het praktisch moet zijn en dat verder kijken dan het eigen erf belangrijk en leerzaam is.

Een enkeling noemt het feit dat de groep uit voorlopers bestaat als reden. Sociaal contact is belangrijk, maar lijkt ondergeschikt aan de eerdergenoemde aspecten. *'Het moet geen praatgroepje worden.'* Daarbij is onderling vertrouwen belangrijk: eerlijk met elkaar delen wat er speelt en bespreken wat wel of niet werkt in een veilige omgeving.

- *'Je hoort de werkelijke verhalen uit de praktijk.'*
- *'Mooi dat het dichtbij de praktijk staat.'*
- *'Je moet de informatie die je binnenkrijgt via een ondernemersgroep kunnen toepassen op je eigen bedrijf.'*
- *'Na school ben ik direct thuis gaan werken. Ik kwam anders mijn erf niet af.'*

Citaten van telers waarom ze deelnemen aan een ondernemersgroep.

2.1. Werkwijze tot nu toe

De frequentie dat een ondernemersgroep in het verleden bijeen kwam, was zeer wisselend tussen groepen: van 4 keer per jaar tot maandelijks, van het zwaartepunt in de winterperiode tot juist in het groeiseizoen. Verder vertoonde de werkwijze juist veel overeenkomsten. Bij veel groepen werd jaarlijks met de hele groep en begeleider bepaald **welke thema's dat jaar** zouden worden opgepakt. Daar werden dan **sprekers** voor benaderd of een enkele keer een **excursie** georganiseerd. Elke bijeenkomst was **bij een andere deelnemer thuis**. Daar stond dan vaak het duurzaamheidsplan¹ van de ondernemer, onderdeel van de voormalige Veldleeuwerik-certificering², centraal en werd daarnaast **in het veld gekeken**.

Het **duurzaamheidsplan** per bedrijf was, zeker in de beginperiode van Veldleeuwerik, vaak leidend. *'Dit was een mooie stok achter de deur, het stimuleerde om er mee bezig te zijn'* en werd als prettig en leerzaam ervaren door de telers. *'Zodat je van elkaar weet waar je mee bezig bent.'* Een aantal groepen geeft aan graag door te gaan met deze plannen, zowel per bedrijf als per groep. Bij een aantal andere groepen werd tegen het einde van Veldleeuwerik het enthousiasme over de duurzaamheidsplannen minder. Bij enkele groepen waren de duurzaamheidsplannen toen niet meer leidend.

- *'Ik had het gevoel: ik ben wel een keer uit-verduurzaamd. Ik had interesse in andere onderwerpen.'*
- *'Het nadeel van de werkwijze was dat we niet verder kwamen, er was teveel herhaling op de bedrijven.'*
- *'Let op: onze ervaring is dat de motivatie wegraakt als het duurzaamheidsplan al op een hoog niveau is.'*

Citaten van telers die minder enthousiast waren over de oorspronkelijke werkwijze van Stichting Veldleeuwerik

Eén groep had dit **duurzaamheidsplan vervangen** door bij de bedrijfsbezoeken de centrale vraag te stellen *'Welke stappen heb jij dit jaar gezet?'*. Een andere groep heeft zelf een '5-jarenplan per perceel' opgesteld, wat elke keer tijdens de bijeenkomsten besproken werd. Na het stoppen van Veldleeuwerik bleef voor deze groep het '5-jarenplan per perceel' de leidraad van de bijeenkomsten.

¹ In het duurzaamheidsplan gaf de teler aan welke maatregelen hij wilde nemen om de teelt en bedrijfsvoering te verduurzamen, aan de hand van specifieke duurzaamheidsindicatoren.

² Teliers die voldeden aan de duurzaamheidssystematiek van Stichting Veldleeuwerik ontvingen daarvoor een certificaat.

2.2. Toekomstige werkwijze

Het is duidelijk dat een **gezamenlijk doel** nodig is. Hierdoor worden akkerbouwers gestimuleerd om actief deel te nemen. Er zijn binnen een groep concrete doelstellingen nodig. Dit kan het bekende duurzaamheidsplan zijn, maar het is zeker niet voor iedereen nodig om hieraan vast te houden. Een ander idee dat meerdere keren door telers is aangegeven: om met de groep één à twee thema's per jaar te kiezen om zich op te richten. Ook is geleerd niet teveel hooi op de vork te nemen, dus het moet haalbaar en realiseerbaar zijn. **Van onderop** is hierbij belangrijk. De **kaders moeten niet strak omlind zijn**, geen verplicht certificaat en geen sturing van bovenaf. *'Wat wil BO Akkerbouw eigenlijk van de akkerbouwers zien? Wordt er een bepaalde prestatie verwacht? Daar word ik niet direct enthousiast van.'*

Door deze plannen te delen met andere groepen, weten ze van elkaar waar ze mee bezig zijn. Voor de toekomst is het **stimuleren van het uitwisselen van ervaringen** tussen groepen belangrijk.

Wat betreft onderwerpen vinden telers het belangrijk de actualiteiten te volgen en **met nieuwe onderwerpen bezig te zijn**. *'Ik wil voor de muziek uitlopen, nieuwe dingen als eerste horen.'*

Qua **samenstelling** van de groep is een aantal keren aangegeven dat het belangrijk is dat de groep niet te groot moet zijn: hoe groter de groep hoe moeilijker het is om open en eerlijk te communiceren. Daarnaast bestaat het risico dat het te vrijblijvend wordt en deelnemers makkelijker afzeggen als de groep (te) groot is. Wel wordt regelmatig genoemd dat het mooi zou zijn als (meer) jongeren aansluiten. Diversiteit en een positieve houding zijn verder eigenschappen die genoemd worden door telers. Over de **reisafstand** tussen de deelnemers in een groep zijn de meningen wat wisselend: een enkeling denkt dat meer dan dertig minuten reistijd het lastiger maakt, terwijl een andere groep juist ook wel leden uit de hele provincie in een groep ziet.

Een deelnemer noemt dat voor de toekomst een **koppeling van het praktijknetwerk met Wageningen University & Research** (hierna: WUR) belangrijk is, zodat er onderzoek gedaan kan worden binnen de ondernemersgroepen. Landelijk breed zaken oppakken en **in beeld komen bij de politiek**, maar ook het verkrijgen van **experimenteerruimte** om in de praktijk nieuwe zaken te proberen worden genoemd als een belangrijke reden om in de toekomst deel te (blijven) nemen. *'Wij willen tijdig geïnformeerd worden over (nieuw) beleid en dichtbij het vuur zitten.'*

Een geïnterviewde die geen deelnemer van Veldleeuwrik was, heeft een eigen studieclub opgezet. De werkwijze komt grotendeels overeen met hiervoor beschreven. *'Elk bedrijf draagt een onderwerp aan. Belangrijk is dat iedereen gelijkwaardig is in deze groep. Gezamenlijk wordt een lijst van onderwerpen / knelpunten in de teelt gemaakt, maar ook interessante onderwerpen uit de media. Een deel wordt voor dit jaar ingepland, de rest blijft op de lijst om eventueel volgend jaar op te pakken. We zetten naar aanleiding van deze lijst zelf demo's of pilots op en regelen sprekers. Ook komen er vragen vanuit de afnemer die wij in de groep oppakken.'*

2.3. Deelname aan het netwerk

Op de vraag hoe gezorgd wordt dat **deelname wel vrijwillig maar niet vrijblijvend** is, geven vrijwel alle ondernemers aan dat hiervoor een **goede en interessante inhoud cruciaal** is. *'Telers moeten echt het gevoel hebben dat ze iets gemist hebben als ze er een keer niet waren.'* Elke bijeenkomst een bedrijf van een andere deelnemer bezoeken, is hier ook zeker interessant. Maar ook het **vertrouwen en respect in de groep** speelt mee. *'Als iedereen meedoet, doe jij zelf ook mee.'* Eén persoon geeft aan dat een financiële bijdrage het ook minder vrijblijvend maakt.

Tevens is het belangrijk dat de **spelregels vooraf duidelijk** zijn. De rol van de begeleider en/of dragende teler hierin wordt ook genoemd: zij kunnen telers er op aan spreken als ze een aantal keer niet aanwezig waren. Een aantal telers noemt het hebben van een presentielijst, of zelfs het verplicht stellen om een aantal bijeenkomsten per jaar bij te wonen als een middel om te zorgen dat deelname niet te vrijblijvend is. *'Als iemand drie keer zonder geldige reden afwezig was, gaat deze persoon uit de groep.'*

Een aantal telers geven aan dat een **praktische opdracht of huiswerk** te geven wellicht kan werken. Dit kan individueel of in kleine groepjes uitgewerkt worden. *'Als groep kun je thema's bepalen en die vervolgens onderverdelen onder de ondernemers.'*

Veelal staan ze **ervoor open dat nieuwe deelnemers kunnen aansluiten** bij de ondernemersgroep. Enkele telers vinden dat de omvang van de groep goed is. **Maximaal 12 deelnemers** wordt door veel groepen gezien als optimaal, anders bestaat het risico dat er meer sub-discussies ontstaan. Telers die aansluiten moeten wel intrinsiek gemotiveerd zijn en bij de groep passen. **Interesse voor deelname kan bijvoorbeeld centraal bij Stimuland kenbaar gemaakt worden.** Vervolgens wordt dit gedeeld met de begeleider en/of dragende teler, die het met de groep bespreekt. Eén dragende teler geeft aan dat hij liever niet zelf aanspreekpunt is, omdat hij het dan ook moet melden als de groep vindt dat die persoon niet bij de groep past.

Voor wat betreft de toekomst is genoemd dat er behoefte is om **meer jonge telers te betrekken** bij het praktijknetwerk. Ook noemt een teler dat **biologische boeren** niet vergeten moeten worden. Een groep geeft aan dat ze erover nadenken wie bij de groep te vragen, maar het is voor de groep nu nog moeilijk uit te leggen wat het Duurzaam Praktijknetwerk Akkerbouw is.

In één gesprek is aangegeven dat de groep **overweegt als individuele groep verder te gaan**, los van het praktijknetwerk.

Tevens is er een tip van een teler: *‘Denk er eens over na of er wat gedaan moet worden met de ‘leeftijd van de groep’: na een aantal jaren gaat de groep evalueren of we zo verder gaan met de groep, andere leden worden gezocht of wordt gemengd met andere groepen?’*

3. Begeleiding

Het belang van de begeleider kwam in vrijwel alle gesprekken naar voren en sluit aan bij de resultaten uit de enquête. *'Een begeleider is een must!'* Veruit de meeste groepen geven aan (zeer) tevreden te zijn met de huidige begeleiding.

3.1. Kenmerken van de begeleider

In de interviews komen veel kenmerken naar voren die worden gewaardeerd aan een begeleider. Telers vinden het belangrijk dat de begeleider:

- **Initiatief** neemt en ideeën aandraagt, zodat de groep bijeen komt.
- De groep **ontzorgt**: organiseert, coördineert en structuur aanbrengt.
- **Op de hoogte is** van wat speelt: op het boerenplan, in de sector, in de regio én de belangen die daar spelen.
- Brengt een goed en relevant **netwerk** mee.
- **Past bij de groep**: sensitief en bewustzijn (begrijpen en aanvoelen hoe de formele en informele structuur van de groep werkt), durft zaken te benoemen en **toont leiderschap**: kan fungeren als discussieleider of voorzitter.
- **Ervaring** heeft met begeleiding en in de groep kennis kan ophalen en delen.
- **Enthousiast en fanatiek is**: de begeleider heeft tijd voor de begeleiding, kan motiveren en ideeën aandragen. *'De begeleider moet juist denken: Wat kan er wel?'*
- **Onafhankelijk is**.³ Onder onafhankelijk wordt door telers verstaan dat een begeleider niet werkzaam is bij een commerciële partij of in een commerciële functie. Vanwege mogelijke belangenverstrengeling, maar ook met het oog op het aansluiten van nieuwe akkerbouwers. Genoemd is dat *'als iemand uit de industrie begeleider is, het beter zou zijn twee begeleiders aan te stellen om belangenverstrengeling te voorkomen'*. Als telers organisaties noemen, worden scholen en onderzoeksinstituten gezien als onafhankelijk. Adviesorganisaties en coöperaties worden door telers soms onafhankelijk en soms afhankelijk genoemd. Tegelijkertijd is één iemand juist van mening dat de wetenschap te ver van de praktijk afstaat en een begeleider daarom juist *'uit de industrie'* moet komen.

3.2. Wat er nog te verbeteren is aan de begeleiding

Ondanks dat de huidige begeleider in de tijd van Veldleeuwrik veelal is aangewezen, is **een groot deel (zeer) tevreden met de huidige begeleiding**. Onderstaande zaken zijn eventueel nog te verbeteren:

- De begeleider weet wat er **speelt in andere groepen**.
- **Verslagen maken** wordt in sommige groepen niet gedaan, dat zou een nuttige toevoeging kunnen zijn.
- Enkele groepen vinden dat er **meer structuur** aangebracht mag worden en accurater kan worden opgetreden.
- *'Een frisse blik op zaken kan goed doen.'* Dit is zowel genoemd op groepsniveau (gastdocent) als op individueel niveau (een persoon die jou/jouw bedrijf niet kent op je bedrijf laten komen). In hetzelfde gesprek is ook aangegeven dat eens in de 3 à 4 jaar van begeleider wisselen ook verfrissend kan werken.
- Een enkele groep heeft voorkeur voor een **coachende begeleider**, die juist niets van de akkerbouw weet, maar goed het proces kan begeleiden. Deze groep geeft aan zelf al een groot netwerk en goede contacten te hebben. Er zijn ook enkele groepen die aangeven graag een vrouw al begeleider te zien.
- Een vraag die opkwam bij één van de gesprekken: **moet de begeleider de financiën wel regelen?** Dit is eventueel iets om met de groepen en begeleiders te bespreken.

³ Op onafhankelijkheid is expliciet doorgevraagd naar aanleiding van de eerder afgenomen enquête, om duidelijk te krijgen wat wordt verstaan onder onafhankelijke begeleiding.

3.3. Nieuwe begeleider

Mocht de groep een **nieuwe begeleider** zoeken, dan zijn daarvoor verschillende wegen denkbaar. In veel gesprekken is duidelijk aangegeven dat **de groep hier zeker in betrokken wil worden**, omdat het belangrijk is dat er een klik is met de groep en het iemand uit de regio is óf die de regio kent. Zo geeft een groep aan dat *'als er ooit een nieuwe begeleider wordt aangesteld, de groep graag actief bij de procedure betrokken wil worden'* en een andere groep meldt dat *'het fijn is dat de groep eerst zelf de kans krijgt om mensen aan te dragen'*. In veruit de meeste gesprekken is aangegeven dat de groep eerst zelf gaat rondvragen in het eigen netwerk. Daarnaast wordt **enige regie vanuit het praktijknetwerk op prijs gesteld**, zeker voor nieuwe groepen akkerbouwers. *'Als er een kaartenbak of lijst is, waar de groep uit kan kiezen, zou dat handig zijn.'* In één gesprek is aangegeven dat het minder geschikt is als de groep zelf iemand zoekt en één geïnterviewde geeft aan dat een begeleider in principe wel aangewezen mag worden en dat als het niet goed loopt contact wordt gezocht met het centraal loket.

'In eerste instantie ga je als groep met elkaar bedenken wie die rol zou kunnen oppakken. Mocht de groep er niet uitkomen, dan kan zij het centraal loket van het praktijknetwerk inschakelen om mee te denken.'

Een allesomvattend citaat van een teler voor het zoeken en aanstellen van een begeleider.

4. Centraal loket

In de interviews is ook de rol en taken van het centraal loket teruggekomen. Het doel is om te verifiëren of de uitkomsten uit de enquête aansluiten bij de behoeftes van de akkerbouwers, maar ook of bepaalde zaken missen.

Uit de enquête kwam de volgende rol en belangrijkste taken⁴ voor het centraal loket.

- Op de hoogte zijn van relevante onderzoeksprojecten en aanbod van groepen die open staan mee te doen, zodat de juiste koppeling tussen ondernemersgroepen en onderzoeksprojecten gemaakt kan worden het matchen daarvan met belangstellende ondernemersgroepen (**58%**).
- Kennis delen over interessante landelijke, provinciale en lokale subsidies en regelingen (**55%**).
- Organiseren regio-overstijgende bijeenkomsten en versturen nieuwsbrieven (**53%**).

Slechts **33%** van de respondenten in de enquête, gaf aan dat 'informerende van ondernemersgroepen over de laatste nieuwtjes in andere ondernemersgroepen' een taak is voor het centraal loket. Hier is in de interviews op doorgevraagd, omdat de meerwaarde van het praktijknetwerk juist wordt gezien in kennisuitwisseling.

4.1. Bevestiging taken centraal loket

In de gesprekken komt naar voren dat bovenstaande belangrijkste taken voor het centraal loket **in grote lijnen goed aansluiten** bij het beeld dat akkerbouwers hebben. Met betrekking tot de subsidie wordt genoemd dat het centraal loket *'inzichtelijk moet maken welke ondersteuningsmogelijkheden er zijn vanuit de overheid'*. Twee akkerbouwers geven aan dat informatie over subsidieregelingen ook meer bij een accountant kan liggen. Maar tegelijkertijd geeft één van hen aan dat de informatie over *'gratis geld'* wel thuishoort in de nieuwsbrief. Aangaande de onderzoeksprojecten en de koppeling daarvan met deelnemers, vult een akkerbouwer aan dat *'onderzoeken vanuit de WUR etc. beter bij de akkerbouwers gedaan kunnen en moeten worden in plaats van op proefbedrijven.'*

4.2. Aanvullingen op taken centraal loket

Bijna alle geïnterviewde akkerbouwers benadrukken het belangrijk te vinden dat het centraal loket **ondersteunt bij de uitwisseling van kennis tussen ondernemersgroepen in het praktijknetwerk**. Uit de enquête kwam dit veel minder duidelijk naar voren. *'Ik vind het interessant om met andere groepen te spreken. Lezen doen we al genoeg!'* Het centraal loket heeft daarbij een **coördinerende rol**. Er worden verschillende manieren genoemd waarop dit ingevuld worden:

- Faciliteren dat groepen onderling bij elkaar komen kijken.
- Inzichtelijk hebben waar de groepen mee bezig zijn en dat delen.
- Een database van ervaringen bijhouden.
- Relevante onderwerpen delen tussen de groepen.

Een idee vanuit een teler: *'Een ondernemersgroep kan bij het centraal loket aangeven over welk onderwerp zij graag meer willen weten. Het centraal loket gaat dan na of er andere ondernemersgroepen zijn die al verder zijn met dat onderwerp en verbindt deze aan elkaar.'* Ook wordt geadviseerd een **kaart te maken van Nederland** waar op te zien is wie waar zit en met welke onderwerpen zij bezig zijn. Een mooi voorbeeld dat genoemd is tijdens de interviews in dit kader: *'In Limburg houden wij ons al 25 jaar bezig met niet-kerende grondbewerking (NKG), hier kunnen andere ondernemersgroepen van leren.'*

In een aantal gesprekken wordt een **administratieve taak** aan het centraal loket toegedicht, deels kan dit dan overgenomen worden van de begeleider. Dit kan de financiële administratie zijn (betalen van begeleiders, innen van ledencontributie), maar ook het ontwikkelen van formats voor verslaglegging, een uniforme systematiek voor presentielijsten en een 'poule' van (potentiële) begeleiders.

⁴ zie rapport enquête voor de volledige resultaten

In een aantal gesprekken komt ook naar voren dat het centraal loket de **spin in het web** moet zijn en een brugfunctie tussen theorie (beleid en onderzoek) en praktijk moet gaan vervullen. *'Zorg voor verbinding tussen overheid en telersgroepen.'*

- *'Een database van vakkennis.'*
- *'Het centraal loket moet vindbaar zijn op internet.'*
- *'De rol van het centraal loket moet nieuw en origineel zijn. Het hoeft geen kopie worden, want dan had Veldleeuwrik nooit hoeven stoppen.'*
- *'Zorg ervoor dat het praktijknetwerk niet (te) commercieel wordt.'*
- *'In het begin zou het praktijknetwerk de kartrekker moet zijn, ondersteunend in het vormen van nieuwe groepen.'*
- *Het centraal loket zou oog moeten hebben voor de cultuur in een bepaald gebied: 'Wat in Groningen werkt, werkt in Limburg waarschijnlijk niet.'*

Aanvullende opmerkingen die gemaakt zijn over de rol en taken van het centraal loket.

4.3. Hoe wensen telers geïnformeerd te worden door het centraal loket?

Uit de meeste gesprekken komt naar voren dat een **nieuwsbrief per mail de meest geschikte wijze** van informeren is. Een klein aantal akkerbouwers geeft heel duidelijk aan nieuwsbrieven niet of nauwelijks te lezen. Een enkeling geeft zelfs aan: *'Ik wil het liefst tijdens de groepsbijeenkomsten geïnformeerd worden. Ik ben bereid daarvoor te betalen.'*

Een frequentie van **6 keer per jaar een nieuwsbrief** wordt het meest genoemd, waarbij meerdere keren is opgemerkt dat de nieuwsbrief nieuwswaarde moet hebben. Tussendoor kan er eventueel een losse e-mail gestuurd worden, als belangrijke zaken te melden zijn. De nieuwsbrief **kan rechtstreeks aan de deelnemende telers** gestuurd worden. Een teler verwoordt: *'Tussenschakels kunnen vertragend werken of dingen anders interpreteren.'*

Door een klein aantal telers wordt een **e-mail** (geen nieuwsbrief), een **nieuwsbrief op papier** of een **(groeps)app** geprefereerd. In het geval van een app-groep wordt als aanvulling nog gezegd: *'Iemand moet dan wel verantwoordelijk zijn voor het levendig houden van de app. Iemand die er af en toe een vraag of actueel stukje in gooit.'* De app-groep wordt door een aantal andere telers juist gezien voor communicatie in de ondernemersgroep, met een aanvulling: *'Ik zie het wel voor me dat Stimuland in de ondernemers-appgroep zit, zodat ze snelle tips kunnen sturen.'*

De meningen over **kennisuitwisseling via een website** zijn verdeeld: een klein aantal telers geeft aan informatie met de telers graag uit te wisselen via een website (met login), terwijl een aantal anderen juist aangeeft niet actief te gaan zoeken naar informatie. Wel wordt een website belangrijk gevonden, zodat het praktijknetwerk vindbaar en zichtbaar is op internet.

4.4. Inhoud van de nieuwsbrief

Een nieuwsbrief moet vooral **kort en bondig** zijn en **actualiteiten** bevatten, **toegespitst zijn op de activiteiten** in het praktijknetwerk én **relevant zijn voor de ondernemers** in het praktijknetwerk. *'Je moet niet de functie van nieuwssites willen overnemen. Het moet gaan om informatie die je niet zomaar ergens vindt.'*

Actualiteiten kunnen ook **zaken en vragen vanuit het ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit** (hierna: LNV) zijn. Daarnaast vinden telers het zeer belangrijk dat in deze nieuwsbrief staat **waar andere ondernemersgroepen mee bezig zijn**. *'Het zou leuk zijn als alle groepen een keer een blog schrijven waarin ze aangeven waar ze mee bezig zijn en waar ze tegenaan lopen.'* *'Onze groep kan bijvoorbeeld het 5-jarenplan toelichten.'* Ook openstellingen van subsidieregelingen en nieuwe projecten, maar ook resultaten van lopende en afgeronde projecten zijn items die telers graag terugzien in de nieuwsbrief. Dit kunnen projecten uit het netwerk zijn, maar ook bijvoorbeeld relevante projecten van de WUR.

Wat telers **niet willen terugzien in de nieuwsbrief** zijn: algemene verhalen/bedrijfsreportages en commerciële informatie die niet aansluit bij de thema's waar de groepen aan werken. *'Zorg eerst dat de ondernemersgroepen gaan draaien en geef dan pas invulling aan de nieuwsbrieven. Je ziet gaandeweg wel waar behoefte aan is.'*

Een enkeling heeft een mening over de **indeling van de nieuwsbrief**. Een regionale insteek of in ieder geval regionale actualiteiten worden een paar keer genoemd, maar ook een indeling op basis van onderwerpen waar de groep mee aan de slag is. *'Meer regionaal dan de BO nieuwsbrief, een LTO-achtige indeling: één nieuwsbrief ingedeeld in regio's.'* Eén keer wordt de ANOG papieren nieuwsbrief als voorbeeld genoemd dat wél gelezen wordt.

4.5. Activiteiten of onderwerpen voor regio-overstijgende bijeenkomsten

Het **organiseren van regio-overstijgende bijeenkomsten** kwam uit de enquête duidelijk als taak naar voren. In de gesprekken wordt dit veelal beaamd, **slechts één groep geeft aan geen behoefte te hebben aan regio-overstijgende bijeenkomsten**.

Sommigen zien regio-overstijgend als **'landelijk'**, anderen hebben meer behoefte aan **provinciale bijeenkomsten**. *'Iets interactiefs is belangrijk: telers moeten makkelijk vragen kunnen stellen. Met 2-3 groepen is de interactie makkelijker dan met een grote groep.'* In één gesprek is de frequentie van twee excursies per jaar aan de orde gekomen. Tijdens een landelijke bijeenkomst kan een groep ook een specifiek onderwerp of innovatief idee delen. *'Eventueel kun je deelnemers opdelen in projectgroepen: akkerbouwers uit verschillende ondernemersgroepen die samen in een tijdelijke werkgroep zitten.'*

Welke **activiteiten** het meest passend zijn, is afhankelijk van het onderwerp.

Excursies worden het meest genoemd. Dit kan een excursie zijn naar bijvoorbeeld een groot bedrijf, maar ook op excursie naar een andere akkerbouwer en daar op het bedrijf en land kijken wordt regelmatig genoemd. Een enkele keer wordt gezegd dat een excursie zelfs naar een andere tak dan de landbouw kan gaan.

Lezingen worden in mindere mate dan excursie genoemd. Een enkeling geeft aan dat dit via Zoom kan, terwijl een ander dit juist liever in een zaal ziet en dan goed verzorgd qua eten en drinken. Een webinar is voordelig in het geval een individuele teler wel interesse heeft in het specifieke onderwerp, maar niet de gehele groep. Op die manier kunnen de telers die willen makkelijk aansluiten.

Onderwerpen voor dergelijke bijeenkomsten zijn bevroegd, maar de antwoorden zijn zeer divers. Veelal zijn algemene thema's/landelijke thema's genoemd als bodem, water, biodiversiteit, maar ook onderwerpen gerelateerd aan het landelijk beleid. Een enkeling ziet ook regionale thema's, zoals verzilting als een thema voor een regio-overstijgende bijeenkomst. *'Het centraal loket moet inventariseren waar behoefte aan is.'* Ideeën en onderwerpen voor dergelijke bijeenkomsten kunnen dus **uit de groepen verzameld worden**, maar ook vanuit **connecties rondom het praktijknetwerk**. *'De toegevoegde waarde van het centraal loket is bijvoorbeeld de connectie met het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW). Daar kunnen regio-overstijgende bijeenkomsten uit voortvloeien.'*

- LTO-praktijkdagen: een actieve club boeren in de Haarlemmermeer waar innovaties en demo's getoond worden.
- Met groepen uit de regio naar de Boerderij van de Toekomst.
- *'Laat het praktijknetwerk ook zien op beurzen, om je landelijk te laten zien! Of landelijk iets organiseren met bijvoorbeeld Potato Europe.'*
- Praktijkgerichte bijscholing genoemd, bijvoorbeeld een cursus bodembioïologie.
- *'iets vergelijkbaars als de Campina-jongeredag.'*
- Grote excursies: *'Ik ben een tijdje terug bij Coca-Cola op excursie geweest. Als individuele boer kom je daar niet zo snel binnen, maar als groep blijktbaar wel.'*
- Door twee telers is genoemd dat er ook een jaarlijkse ALV georganiseerd moet worden, om zaken over het praktijknetwerk te bespreken en te evalueren.

Voorbeelden van regio-overstijgende bijeenkomsten die door telers genoemd zijn.

5. Deelname aan onderzoeken

In de enquête is door akkerbouwers aangegeven wel graag zelf dingen te willen proberen, maar in mindere mate te willen deelnemen aan onderzoek. In de gesprekken is daarom gevraagd hoe dit verklaard kan worden.

5.1. Belemmeringen voor akkerbouwers om deel te nemen aan onderzoek

Het voordeel van zelf zaken uitproberen is de vrijheid die daarmee gepaard gaat en dat meer rekening gehouden kan worden wat bij het bedrijf past. In de interviews komt heel duidelijk naar voren dat de akkerbouwers **onderzoek relateren aan verplichtingen en extra tijdsinvestering, die niet altijd vergoed wordt**. Daarnaast wordt ook de hoge **administratieve lasten** zoals het vele registreren genoemd als reden waarom akkerbouwers minder enthousiast zijn om deel te nemen aan onderzoek. *‘Bij onderzoek denkt een boer al gauw aan papier, de boer denkt liever in ijzer.’*

Enkele telers geven aan wat **wantrouwend of sceptisch te zijn over onderzoek**, omdat conclusies door de overheid gebruikt kunnen worden om beleid te maken. Dat maakt dat ze terughoudend zijn in deelname aan onderzoek. Een demo opzetten kost aanzienlijk minder tijd dan een onderzoek. De minder praktische inslag van onderzoek is veel minder naar voren gekomen in de gesprekken.

Enkele akkerbouwers geven aan dat *‘onderzoeken beter gedaan kunnen worden op de proefboerderij’*. Hierbij wordt ook aangevuld dat experimenten met grote risico's vooral bij bijvoorbeeld Open Teelten van WUR uitgevoerd moeten worden, niet in de praktijk. Dat is nu ook al het geval.

Daarnaast is een akkerbouwer van mening dat **proefboerderijen meer gekoppeld** kunnen worden aan ondernemersgroepen. De groepen zouden dan regelmatig naar een proefboerderij in de buurt kunnen gaan om lopende onderzoeken te bekijken. Ook een betere koppeling met de Boerderij van de Toekomst is genoemd.

In een aantal gesprekken wordt de **rol van de akkerbouwers in onderzoeken** aangehaald. Vooral het feit dat er veel geld in onderzoek en projecten omgaat, maar er nog vaak verwacht wordt dat een akkerbouwer dit maar voor niets doet. Dat zien ze graag anders. *‘Wij krijgen bij onderzoeksprojecten steeds vaker het idee dat iedereen met die kennis gaat lopen en de boer met lege handen achterblijft.’*

- *‘Onderzoekspilots brengen verplichtingen met zich mee. Het valt of staat bij de manier van omschrijven van de pilot. Als daar woorden als ‘moeten’ in staan, vallen er direct een hoop ondernemers af.’*
- *‘Onderzoekers krijgen allemaal dik betaald om onderzoek uit te voeren. Als je als boer meedoet aan een onderzoekspilot dan investeer je ook in de buitenwereld, maar je krijgt hier niets voor terug.’*
- *‘Vaak is het moeilijk iets met de resultaten te doen. Mijn ervaring is ook dat de onderzoeken niet altijd alles breed bekijken.’*
- *‘Aan bepaalde onderzoeken heb ik een hekel: die worden naar het geld toegeschreven.’*
- *‘Als het echt een probleem is, willen telers wel deelnemen aan een onderzoek.’*

Citaten van telers die aangeven waar belemmeringen liggen om deel te nemen aan onderzoek.

5.2. Belangrijke voorwaarden om deel te nemen aan onderzoek

In bijna alle gesprekken wordt aangegeven dat een **onkostenvergoeding voor de akkerbouwers** tegenover het meedoen aan onderzoek moet staan: zowel voor de **tijdsinvestering** als het afdekken van **eventuele risico's of schade**. Hier moet vooraf overeenstemming over zijn tussen de onderzoekende partij en de deelnemer.

- *‘We moeten van het idee af dat een boer alles maar voor niets moet doen.’*
- *‘Voor wat hoort wat. Het is vaak zo dat boeren ergens aan meedoen en de enige zijn die dat vrijwillig doen.’*
- *‘Niet alle gelden hoeven naar WUR te gaan.’*

Citaten van telers die aangeven dat een onkostenvergoeding een belangrijke voorwaarde is om deel te nemen aan onderzoek.

De één schat in dat door die vergoeding er ook meer motivatie bij akkerbouwers ontstaat om mee te doen. Terwijl een ander juist aangeeft een vergoeding discutabel te vinden: *‘Een ondernemer moet zelf ook mee willen doen, los van de vergoeding. Het uitgangsmateriaal moet wel verstrekt worden, het moet de ondernemer in ieder geval niets kosten.’*

Het onderzoek moet **aansluiten bij de praktijk**, zowel qua onderwerp als bedrijfsvoering. Zo is genoemd dat een idee voor onderzoek ook vanuit de telers zelf kan komen. Een teler noemt als voorbeeld dat ‘minimaal 25% van de bedrijven er wat aan moet hebben’. En: *‘De basis moet zijn: we hebben een probleem. En niet het probleem bij het geld zoeken.’* Wat betreft de bedrijfsvoering zou er ook gekeken kunnen worden hoe de resultaten meer voordeel kunnen opleveren. *‘Bijvoorbeeld dat de bodemanalyses ook door de akkerbouwers voor de gecombineerde opgave gebruikt zouden kunnen worden.’*

Goede begeleiding en opzet van het onderzoek is ook een zeer belangrijke voorwaarde: goede communicatie en korte lijnen. Hier hoort ook bij dat het realiseerbaar moet zijn voor de deelnemer. Eén teler doet het voorstel dat de onderzoekspartij iemand beschikbaar stelt die ondersteunt in de uitvoering, bijvoorbeeld een stagiaire. Hiervoor kan ook contact gezocht worden met het (regionale) onderwijs.

Als laatste voorwaarde wordt het **delen van resultaten** regelmatig genoemd. Vooraf moet duidelijk zijn van wie en voor wie de resultaten en gegevens zijn. *‘De resultaten moeten met de deelnemers gedeeld worden, zodat de deelnemende ondernemer voorsprong heeft.’* Daarnaast wordt ook benadrukt dat door de onderzoekende partij het eerlijke verhaal verteld moet worden. *‘Geen resultaten achterhouden vanwege belangen van bepaalde partijen.’*

- *‘Voor een onderzoek van Bayer moet ik mijn uren registreren en daar krijg ik een vergoeding voor.’*
- *‘Cool Farm Tool (BO Akkerbouw) en Slim Landgebruik geven deelnemers een vergoeding van €300,-.’*
- *HLB wordt door twee deelnemers genoemd. Zij geven een proefveldvergoeding per ha. ‘Arbeid wordt nu niet meegenomen, maar dat vind ik prima: het is leuk en interessant om mee te doen.’*
- *Een akkerbouwer doet mee aan een bodemonderzoek en krijgt € 300,- vergoeding, maar geeft aan dat dit meer zou mogen zijn.*
- *‘Ik hoef er geen winst op te maken, je leert er ook veel van, maar een vergoeding voor de onkosten (uren, opbrengstderving) is wel belangrijk’.*
- *‘Een vergoeding voor de extra tijd die een boer er in stopt, naar rato van de onderzoekstarieven bij WUR’.*

Citaten van telers die een beeld schetsen over de vergoedingen voor deelname aan onderzoek. De telers zijn niet expliciet ondervraagd over de hoogte van de vergoedingen om aan onderzoek deel te nemen, maar in een aantal gesprekken is het wel aan de orde gekomen.

6. Kennisuitwisseling

Uit de enquête blijkt dat de meerwaarde van het praktijknetwerk kennisuitwisseling is. Daarom zijn akkerbouwers bevroegd wat ze daar onder verstaan, wat zij op dit terrein verwachten van het praktijknetwerk en hoe kennisuitwisseling gestimuleerd kan worden.

6.1. Wat verstaan telers onder kennisuitwisseling?

Onder kennisuitwisseling verstaan de geïnterviewden: **het delen van ervaringen**. Zowel wat er werkt als wat er niet werkt: de valkuilen. *'Boeren is een ervaringsvak.'* Vanuit de gesprekken met andere ondernemers leren de ondernemers veel en er is ook altijd veel 'bijvangst'. *'Dat mensen jou wijzen op dingen waar je zelf niet over hebt nagedacht.'* Hier wordt ook de **begeleiders een belangrijke rol** toebedeeld: er wordt verwacht dat zij zorgen dat er sprake is van een veilige omgeving in de ondernemersgroep, zodat alles open en eerlijk besproken wordt.

6.2. Rol van het praktijknetwerk in kennisuitwisseling

Vanuit het praktijknetwerk wordt verwacht dat **kennisuitwisseling tussen groepen georganiseerd wordt** en dat moet het praktijknetwerk faciliteren.

Ook kennisuitwisseling buiten de ondernemersgroepen wordt benoemd: het ministerie van LNV, onderzoek, onderwijs, maar ook andere partijen van buiten het netwerk. *'Praktijk en theorie moeten zo dicht mogelijk bij elkaar liggen. Op het einde van Veldleeuwrik was dit gat erg groot geworden.'* Dit kan op diverse manieren en vlakken: als voorbeeld wordt een **koppeling met de Boerderij van de Toekomst** genoemd, of **waterschappen** betrekken vanwege het belang van en met water, maar het wordt ook als kans gezien dat via het praktijknetwerk een **koppeling met de overheid** gemaakt kan worden: *'Den Haag moet ook hier komen! Dit zouden we via het netwerk kunnen regelen.'*

Aangaande de samenwerking met de overheid wordt benadrukt, dat het praktijknetwerk **niet het klankbord van de overheid** moet zijn. *'Den Haag moet niet degene zijn die eerst Veldleeuwrik de nek omdraait en dan bepaalt wat er moet terugkomen (praktijknetwerk).'* *'Als er informatie vanuit het praktijknetwerk naar LNV gaat, is het niet de bedoeling dat ze dit gebruiken om snel regeltjes te maken. Ondernemers moet je (aan)sturen binnen wettelijke kaders, niet voorschrijven wat te doen.'*

Daarnaast wordt door een enkeling verwacht dat het praktijknetwerk **innovatieve ideeën vlot oppakt en er financiering bij zoekt**, bijvoorbeeld bij provincies.

- *'Om te laten zien wat er wel kan en mogelijk is.'*
- *'Het praktijknetwerk moet theorie (LNV en onderzoek) en praktijk bij elkaar brengen.'*
- *'Ik verwacht dat ook voor de onderzoeken van BO Akkerbouw eerst boeren uit het praktijknetwerk worden benaderd.'*
- *'Het praktijknetwerk kan een tussenstap zijn om in samenspraak met het ministerie al wat uit te proberen.'*
- *'Het centraal loket moet de voelsprietten zijn van alle akkerbouwers in Nederland en moet ervoor zorgen dat onderwerpen die voor veel akkerbouwers in heel Nederland interessant zijn verder worden uitgediept. Een voorbeeld hiervan is erfemissie.'*

Citaten van telers over de rol van het praktijknetwerk in kennisuitwisseling.

6.3. Kennisuitwisseling binnen een ondernemersgroep stimuleren

Om de kennisuitwisseling binnen groepen te stimuleren wordt door de telers een **belangrijke rol voor de begeleider** gezien, maar ook voor de deelnemers zelf. De begeleider heeft naast de coördinatie en communicatie de taak het groepsproces goed te laten verlopen: zorgen dat iedereen aan bod komt, maar ook luisteren naar de groep en helpen het probleem uit te werken, doorvragen en zorgen dat er afspraken gemaakt en nagekomen worden. *‘De begeleider moet telers stimuleren dat ze met hun vragen en oplossingen naar buiten komen.’*

Naast de begeleider wordt ook de **sfeer en houding van de groep** belangrijk geacht: er moet wederzijds vertrouwen zijn, een veilige sfeer zodat er open en eerlijk gecommuniceerd wordt. Een aantal keer wordt daarbij aangegeven dat de groep daarom niet te groot, maar wel divers moet zijn. Dit is ook eerder bij de werkwijze van ondernemersgroepen genoemd.

Telers geven aan veel te leren van **‘het veld ingaan en bij elkaar kijken’**. Elke bijeenkomst bij iemand anders op het bedrijf kijken, maakt dat iedereen actief bijdraagt. Een idee om dit nog meer te stimuleren is: *‘met een aantal telers iets gemeenschappelijks op te pakken, maar daar is wel coördinatie op nodig’*. Dit sluit aan bij het idee om de groep praktische opdrachten mee te geven. Een **Whatsapp-groep** waar relevante informatie in wordt gedeeld, stimuleert ook tot kennisuitwisseling.

Een akkerbouwer geeft aan: *‘De onderzoeksresultaten van BO-onderzoeken zijn ook interessant, maar niet altijd bekend. Attendeer het praktijknetwerk hier op.’* Hoewel dit antwoord wellicht niet direct verband lijkt te houden met de vraag is het wel relevant om hier te benoemen en te bekijken of dit als standaard onderdeel in de groepsbijeenkomsten meegenomen kan worden.

6.4. Kennisuitwisseling tussen ondernemersgroepen stimuleren

De kennisuitwisseling tussen groepen wordt vooral als een taak voor het centraal loket gezien. Telers verwachten vooral via **excursies naar andere groepen** kennis met elkaar uit te kunnen wisselen. *‘Wat de ene groep doet, kan als inspiratie dienen voor de andere groep.’* Dit gebeurt echter niet vanzelf: daar moeten de groepen wel in gefaciliteerd worden door het centraal loket. *‘Laat alle groepen op papier zetten aan welke onderwerpen ze (willen) werken. Dit kan door Stimuland gedeeld worden, bijvoorbeeld via de nieuwsbrief, en zo kunnen groepen contact met elkaar zoeken.’* Een andere teler noemt dat *‘Een groep jaarlijks een werkplan maakt waar zij komend jaar mee aan de slag wil. Vervolgens wordt door Stimuland de koppeling tussen groepen gemaakt.’* Door te werken aan thema’s of categorieën, weet je op hoofdlijnen waar andere groepen mee bezig zijn.

Over de **afstand tussen de groepen** zijn de meningen verdeeld: de een geeft duidelijk aan dat het in de provincie, hooguit een aansluitende provincie moet zijn. Terwijl een ander aangeeft juist niet in de eigen provincie op excursie wil gaan. Eén teler geeft aan dat de regio-overstijgende bijeenkomsten veel reistijd kosten. *‘Het levert wat op, maar je maakt toch wel de afweging of je bijvoorbeeld 2 uur gaat reizen. Je zou als centraal loket de ondernemersgroepen ook kunnen vragen of zij filmpjes willen opnemen waar ze mee bezig zijn. Deze filmpjes kunnen dan gedeeld worden met andere ondernemersgroepen tijdens bijeenkomsten.’* Ook geeft de een aan dat de excursie wel naar een bedrijf met dezelfde **grondsoort** moet gaan, terwijl een ander een excursie naar andere grondsoorten en teelten juist ook erg leerzaam vindt. Daarnaast is genoemd dat telers ook individueel kunnen aangeven in welke thema’s zij belangstelling hebben, zodat tijdelijk nieuwe groepen gevormd kunnen worden.

Daarnaast worden de volgende zaken ook genoemd als manieren om de kennisuitwisseling tussen groepen te stimuleren:

- Een **periodiek overleg tussen de begeleiders** organiseren: zij zijn namelijk op de hoogte van alle groepen. Eén keer wordt genoemd dat dit ook voor de dragende telers kan.
- De **nieuwsbrief** wordt ook als middel genoemd om de groepen van elkaar op de hoogte te brengen wat er speelt. *'In de nieuwsbrief kan steeds een andere groep aan het woord komen, via een vast format.'*
- 1 à 2 landelijke bijeenkomsten per jaar, een **'inspiratiedag'**.
- Een **platform of database**: dit kan op een vergrendeld deel van een website, waar informatie over de andere groepen te vinden is. Dit zou dan regelmatig onder de aandacht gebracht moeten worden via bijvoorbeeld de nieuwsbrief of de app.
- Een **spreker voor meerdere groepen** tegelijk uitnodigen.

6.5. Kennisuitwisseling naar buiten het netwerk

Over de kennisuitwisseling buiten het netwerk wordt **heel wisselend gedacht**. Een deel is van mening dat informatie gewoon gedeeld mag worden, zeker met andere akkerbouwers, politiek en onderwijs. *'Het geven van relevante informatie kan ook een **motivatie zijn voor ondernemers om zich aan te sluiten.**'* Een ander geeft aan: *'Onderzoekresultaten mogen breed gedeeld worden, maar om bijeenkomsten te kunnen volgen moet je als boer lid zijn van het netwerk'*. Een aantal geven ook aan **niet zoveel moeite te hebben met het delen van kennis naar collega-akkerbouwers, maar wel met commerciële partijen**. De kritiek van de maatschappij op de landbouw is ook aangehaald. Een enkeling zou graag zien dat het **praktijknetwerk een rol speelt in informatievoorziening richting de samenleving**.

Een ander deel vindt juist dat de informatie binnen het netwerk beschikbaar moet zijn. **Voor partijen van buiten het netwerk geldt: 'Voor wat hoort wat'**. Zeker voor commerciële partijen is de mening dat zij een financiële bijdrage of tegemoetkoming moeten doen richting het netwerk. Als voorbeeld wordt genoemd: kosteloos een spreker aanbieden of een excursie organiseren binnen het bedrijf.

- *'Als je als groep veel tijd en energie hebt besteed aan iets, hoeft dit niet zomaar met iedereen gedeeld te worden.'*
- *'Ik ben geen voorstander om de informatie nou zomaar over de schutting te gooien. Partijen moeten zich bij het netwerk voegen: als je wat wil halen, moet je ook wat brengen.'*
- *'Als kennis voor andere akkerbouwers beschikbaar komt, moet er voor de ondernemersgroep wel wat tegenover staan. Zeker als we zelf een financiële bijdrage doen.'*

Citaten die ondersteunen waarom telers moeite hebben met de kennisuitwisseling naar buiten het netwerk.

Eén teler heeft de volgende mening over kennis delen buiten het netwerk: *'Als je dat doet verliezen de boeren hun motivatie om deel te nemen. Geen goed idee dus.'* Het lid zijn van een belangenbehartiger als LTO wordt ook een aantal keer als voorbeeld aangehaald. Bij een aantal LTO-leden die geïnterviewd zijn, leeft het gevoel: *'Wij betalen en zij krijgen de info'* of *'Ik betaal om jou kennis te geven'*. Een ander geeft aan dat het wel goed is dat er bij LTO-uitjes leden korting krijgen en niet-leden dus meer betalen. Deze systematiek zou ook iets voor het praktijknetwerk kunnen zijn.

7. Bekostiging activiteiten

Vanuit de enquête is bekend dat **80%** van de respondenten bereid is een eigen bijdrage te betalen aan het praktijknetwerk van gemiddeld circa € 230,- per jaar. Dit willen de deelnemers grotendeels besteden aan de kosten van de begeleider en activiteiten van de ondernemersgroep. In de verdiepende gesprekken is hier verder op ingegaan: wie zou het praktijknetwerk moeten financieren om bijvoorbeeld de overkoepelende kosten als het centraal loket te bekostigen?

7.1. Wie moet het praktijknetwerk financieren?

'Financiering moet gezocht worden, bij wie hier belang bij heeft.' De **overheid (ministerie van LNV)** wordt hier door de akkerbouwers unaniem een rol toebedeeld, vanwege het 'collectief maatschappelijk belang'. *'De overheid moet boter bij de vis doen om verduurzaming te stimuleren. De hele sector kan hiermee stappen maken, doordat je elkaar stimuleert en met elkaar kennis ontwikkelt.'* Door een enkeling wordt naast LNV ook regionale overheden als provincies, maar ook waterschappen genoemd.

In de gesprekken heerst wel het gevoel: *'wie betaalt, bepaalt'*. Daarom is vaak uitgesproken dat er duidelijke afspraken gemaakt moeten worden over de verwachtingen over en weer. Ook is genoemd dat er wel een bijdrage van LNV verwacht wordt, *'maar zonder het stellen van allerlei verplichtingen'*.

Na de overheid, worden de **akkerbouwers zelf** genoemd als partij die het praktijknetwerk bekostigen, voor de eigen ondernemersgroep en de begeleiding. Dit sluit dus aan bij de uitkomst van de enquête. Een reden om dit te doen: *'Dan kiezen telers bewust voor deelname en gaan ze er ook wat voor doen'*. De hoogte is nu niet expliciet besproken, maar er is wel wat over gezegd. *'Wat akkerbouwers moeten betalen is helemaal afhankelijk van wat we ervoor terugkrijgen.'* *'Dit kan een basisbedrag plus een premie per ha zijn.'* Een enkeling geeft aan dat de 'boer betaald moet worden in plaats van betalen, voor het meedoen aan onderzoek.'

Commerciële partijen / **bedrijven om de akkerbouwers heen** worden ook door zeer veel ondervraagden genoemd als partijen voor financiering.

Net als bij de overheid worden hier wel kanttekeningen bij geplaatst:

- *'In de vorm van sponsoring, commerciële partijen moeten geen eisen gaan stellen aan ondernemersgroepen'*
- *'Belangrijk hierbij is wel dat de autonomie van de boer voorop blijft staan.'*
- *'Commerciële partijen vragen kan, maar dan willen ze er ook wat voor terug. Zij hebben andere belangen. Ik zeg dit met in het achterhoofd dat je er niet afhankelijk van moet worden, zodat het instort als bij Veldleeuwerik (en dan doel ik op Heineken).'*
- *'Voorzichtig mee zijn: per partij bekijken.'*
- *'Naast een financiële bijdrage is hierbij ook een keer het beschikbaar stellen van een coördinator genoemd.'*

Een enkeling is juist wat terughoudend in het betrekken van bedrijven rondom de akkerbouwers:

'Marktpartijen niet: dan hebben ze teveel een vinger in de pap en gaan ze zich ermee bemoeien. Maak het zo groot dat ze bij je gaan aankloppen en gaan betalen om mee te doen of op een andere manier gaat bijdragen aan het netwerk'.

De volgende partijen zijn **slechts een enkele keer genoemd** als partij om het praktijknetwerk te financieren:

- BO Akkerbouw. Reden waarom BO Akkerbouw wel te vragen: *'Zij kunnen uit dit netwerk voor veel minder geld praktische oplossingen naar boven halen.'*
- Onderwijs- en kennisinstellingen. *'Ook universiteiten en hogescholen ontvangen geld vanuit de Rijksoverheid voor kennis delen.'*
- De consument.

7.2. Wat vinden telers van het voorstel om te gaan werken met pakketten?

Het idee om te gaan werken met pakketten, hoe meer kennis een ondernemersgroep gaat delen hoe meer er aan ondersteuning tegenover staat vanuit het praktijknetwerk, is ook voorgelegd aan de akkerbouwers. **Veruit de meeste akkerbouwers kunnen zich hier niet in vinden**, een aantal wel en ook enkelen hebben geen duidelijke mening.

Reden dat akkerbouwers zich niet in kunnen vinden in het werken met de voorgestelde pakketten is vooral dat het teveel voelt als **dwang**. *'Met teveel druk kan juist het tegenovergestelde effect worden bereikt.'* Er moet **geen onderscheid tussen de groepen** gemaakt worden. *'Je doet mee of niet. Het is wel belangrijk hier goede afspraken over te maken.'* Maar ook: *'Als je onderscheid gaat maken, gaan er groepen afvallen'*. Daarnaast noemt een teler: *'Hou het simpel en blijf flexibel, ga dus niet met pakketten werken'*.

Wel zijn de telers positief over het idee dat **individuele akkerbouwers kunnen aangeven of ze willen deelnemen aan onderzoek**, tussen de telers binnen een groep zijn er grote verschillen in motivatie. *'Binnen een groep is individuele keuzevrijheid belangrijk. Telers moeten zelf kunnen bepalen welke koers ze varen, hier moet dus rekening mee gehouden worden.'*

- *'Pakketten kunnen wel interessant zijn voor commerciële partijen die belang hebben bij het netwerk of voor individuele akkerbouwers.'*
- *'Het basispakket voor de ondernemersgroep en dan een cafetariamodel per ondernemer, met aanvullende ondersteuning of activiteiten.'*
- *'Kennisoverdracht is niet het probleem, maar het medium. Ik zou meer zien in deelname aan het praktijknetwerk belonen via het nieuwe GLB.'*
- *'Misschien als je vergoed wordt voor onderzoek, dat je ook makkelijker kennis deelt?'*
- *'Een stimulans om informatie te delen zou wel helpen. Een idee: groepen die informatie over een bepaald onderwerp hebben geleverd, daar zou uit het netwerk informatie terug geleverd kunnen worden in de vorm van een spreker over dat onderwerp.'*

Door telers genoemde alternatieve ideeën dan de voorgestelde pakketten, om ook de kennisuitwisseling te stimuleren.

8. Open vraag: is er verder nog iets dat u kwijt wil?

Tot slot konden de geïnterviewde telers nog aangeven of zij nog iets anders kwijt wilden over het praktijknetwerk. Dit zijn dus veelal losse kanttekeningen. Wanneer dit aansloot bij de eerder beschreven onderwerpen, zijn de opmerkingen daar behandeld. De resterende opmerkingen hebben met name betrekking op voormalig Stichting Veldleeuwerik en over de toekomstige werkwijze van de ondernemersgroepen en het nieuwe praktijknetwerk.

8.1. Stichting Veldleeuwerik

Over Veldleeuwerik en het stoppen daarvan zijn in een aantal gesprekken opmerkingen gemaakt. Zo is een aantal telers nog steeds **enthousiast over de werkwijze van Veldleeuwerik** en adviseert daar niet teveel in te veranderen. *'Ga het wiel niet opnieuw uitvinden, Veldleeuwerik zat qua concept goed in elkaar. Neem het goede hiervan over.'*

Daarnaast is er ook **ontevredenheid geuit dat het ministerie van LNV** destijds geen financiering voor Veldleeuwerik beschikbaar stelde, maar nu wel geld beschikbaar stelt voor het opzetten van een nieuw praktijknetwerk.

8.2. Toekomstige werkwijze ondernemersgroepen

Door een geïnterviewde teler wordt benadrukt dat de **betaling van de begeleider beter via het praktijknetwerk** kan lopen: *'In de groep is ooit discussie geweest over het rechtstreeks betalen van de begeleider, terwijl er geen probleem mee was als dit via Veldleeuwerik liep'.*

Een aantal keer is genoemd dat de groepen **enorm te spreken zijn over de begeleider van de NKG⁵-studiegroep**.

Een teler is van mening dat het belangrijk is *'tijdens bijeenkomsten ook andere geluiden te laten horen, zoals Wakker Dier en Greenpeace'.*

8.3. Toekomstige werkwijze Duurzaam Praktijknetwerk Akkerbouw

Bij de telers is behoefte **aan informatie over de stand van zaken en toekomst van het praktijknetwerk**, maar ook dat het nu weer gaat draaien. In onderstaand kader zijn enkele relevante citaten van telers opgenomen.

- Het gevoel heerst dat het **opstarten van het praktijknetwerk moeizaam verloopt**, corona speelt daar ook een rol in. *'Het zou mooi zijn als het er voor de winter staat, zodat je vol gas door kan!'*
- In een aantal gesprekken zijn opmerkingen geplaatst over de organisaties die momenteel betrokken zijn bij de oprichting van het Duurzaam Praktijknetwerk Akkerbouw. Een teler vindt het *'bijzonder dat Stimuland er als partij nu tussen zit'*. Een andere teler geeft aan dat *'Stimuland de rol van centraal loket vervult, zonder dat akkerbouwers daar inspraak in hebben gehad'*. Ook heerste bij een teler voorafgaand aan het interview het gevoel *'Als we het geld van 'Elema en Stimuland' in Veldleeuwerik hadden gestoken, waren we nu al verder geweest.'*
- Een teler vindt dat het **'praktijknetwerk niet te klein moet worden gemaakt. Laat mensen denken dat ze echt wat missen als ze niet meedoen.'**
- *'Het is ook van belang dat er vanuit het centraal loket voor voldoende input wordt gezorgd, om te zorgen dat voldoende energie in de groepen blijft.'*

Citaten van telers over het tot stand komen van het Duurzaam Praktijknetwerk Akkerbouw.

⁵ NKG-studiegroep richt zich op niet-kerende grondbewerking en staat los van het Duurzaam Praktijknetwerk Akkerbouw.

Over de **aansturing van het praktijknetwerk door een Stuurgroep bestaande uit akkerbouwers** is genoemd dat akkerbouwers die hierin plaats nemen, daarvoor vergoed moeten worden. Tevens zal er ook een plek moeten zijn waar mensen **klachten kunnen indienen** met betrekking tot het centraal loket. Tot slot is zowel over het centraal loket als het Duurzaam Praktijknetwerk Akkerbouw opgemerkt dat de er over **andere namen** nagedacht moet worden: *'Centraal loket is geen goede naam.'* En *'er zijn al zoveel praktijknetwerken'*.

9. Conclusies en aanbevelingen

9.1. Conclusies

- Voor de werkwijze van ondernemersgroepen in het praktijknetwerk vinden telers het belangrijk dat het **aansluit bij de praktijk** en dat ze **zelf veel inbreng en regie** hebben: zowel in de onderwerpen waar de groep aan wil werken als wat betreft kaders waarbinnen de ondernemersgroep werkt. Om blijvend te worden uitgedaagd deel te nemen aan een ondernemersgroep, is voor telers de **inhoud**, maar ook een **gezamenlijk doel** belangrijk. Om dit alles in goede banen te leiden én om de informatie-uitwisseling tussen ondernemers in de groep te stimuleren, is een **goede begeleider noodzakelijk**. Kenmerken van een goede begeleider zijn heel divers: initiatief nemen, de groep ontzorgen, breed op de hoogte zijn van wat er speelt rondom de akkerbouwer, een goed en relevant netwerk, sensitief en bewustzijn, toon leiderschap, ervaring met begeleiden van groepen, enthousiast en fanatiek, onafhankelijkheid. Verbeterpunten begeleiding zijn vooral op de hoogte zijn van wat speelt in andere groepen en meer structuur. In de keuze van de begeleider hebben de telers graag eigen inbreng.
- Van het **praktijknetwerk** verwachten de telers dat de **koppeling tussen theorie (zowel beleid als onderzoek) en praktijk** gemaakt wordt. Het centraal loket van het praktijknetwerk faciliteert daarin en is het **aanspreekpunt** voor telers en andere partijen. Daarnaast wordt de **kennisuitwisseling tussen de ondernemersgroepen** als rol van het centraal loket gezien en als meerwaarde van het praktijknetwerk. Ook kan het centraal loket **administratieve taken** overnemen van de groepen en begeleiders, naast de genoemde taken die vanuit de enquête naar voren kwamen, namelijk: op de hoogte zijn van **relevante onderzoeksprojecten en aanbod van groepen** die open staan mee te doen, om de juiste koppeling te maken, kennis delen over interessante landelijke, provinciale en lokale **subsidies en regelingen** en het **organiseren regio-overstijgende bijeenkomsten en versturen nieuwsbrieven**.
- Om **deel te nemen aan onderzoek** is het voor telers belangrijk dat dit onderzoek **aansluit bij de praktijk**, de **inspanningen en risico's van de telers worden erkend en vergoed** en de telers door de onderzoekende partij goed **ondersteund worden** bij het uitvoeren van het onderzoek.
- Voor het **ministerie van LNV** is volgens de telers een belangrijke rol weggelegd voor **financiering** van overkoepelende kosten als het praktijknetwerk. Maar ook wordt het als belangrijk gezien **dat LNV aansluit bij de praktijk** en daar kennis van heeft. Wel moeten vooraf de verwachtingen over en weer uitgesproken worden, zodat het praktijknetwerk 'van de akkerbouwers' blijft.
- Voor wat betreft de manier van **informer**en over zaken die spelen in andere ondernemersgroepen en het praktijknetwerk, is vooral behoefte aan een **nieuwsbrief** toegespitst op het praktijknetwerk en excursies. **Excursies** kunnen gaan naar andere ondernemersgroepen, maar bijvoorbeeld ook naar bedrijven of organisaties. Ook is er **behoefte om kennis en ervaringen** makkelijk te vinden en te delen. Hiervoor is een eigen website niet direct een oplossing, maar wel voor de zichtbaarheid en de vindbaarheid van het praktijknetwerk.
- Informatie vanuit het praktijknetwerk hoeft **niet zomaar voor iedereen toegankelijk** te zijn, ook vanwege de eigen bijdrage die telers doen. Zeker van (commerciële) partijen rondom de akkerbouwers wordt een tegenprestatie verwacht, om informatie vanuit het praktijknetwerk te ontvangen. Als laatste is er behoefte aan **informatie over de toekomst van het praktijknetwerk**.

9.2. Aanbevelingen

Vanuit de gesprekken met de telers kunnen veel aanbevelingen worden gedaan. Voor de duidelijkheid zijn ze opgedeeld in de thema's waarover de telers geïnterviewd zijn.

1. Algemeen

- Maak een **terugkoppeling van deze gesprekken** voor de deelnemende telers en houdt ze betrokken in het vervolg. Dit kan gedaan worden door een bijeenkomst te organiseren voor de telers die we geïnterviewd hebben, waar de resultaten en het vervolg besproken worden.
- Ontwikkel een **A4 met info over het praktijknetwerk om (groepen) telers te werven**. Het is voor telers nu vaak moeilijk uit te leggen wat het Duurzaam Praktijknetwerk Akkerbouw is en inhoudt. Leg daarin ook goed de redenen en de rol van de (voormalig) betrokken personen en organisaties uit (Matthé Elema, Stimuland, BO Akkerbouw), aangezien dit enkele keren is genoemd in de gesprekken.
- Probeer niet alles in één keer op te pakken, maak een **prioritering**: wat is belangrijk, wat moet eerst gedaan worden en wat kan wellicht in een later stadium gedaan worden, als het praktijknetwerk zijn toegevoegde waarde bewezen heeft.
- **Overweeg een andere naam** voor het 'Duurzaam Praktijknetwerk Akkerbouw' en het 'centraal loket'. Een praktische benadering wordt daarbij aangeraden.

2. Werkwijze ondernemersgroepen:

- Een **gezamenlijk doel** is belangrijk, maar laat de **groep zelf bepalen** wat bij hen past. Wel is het aan te bevelen een aantal voorbeelden te geven waar een groep uit kan kiezen, zoals:
 - duurzaamheidsplan per bedrijf;
 - 1 à 2 thema's die leidend zijn voor de groep;
 - Een praktische opdracht of huiswerk aan de telers meegeven;
 - 5-jarenplan per perceel ontwikkelen;
 - *'Elk bedrijf draagt een onderwerp aan en bepaal gezamenlijk wat voor dit jaar wordt ingepland, de rest blijft op de lijst om eventueel volgend jaar op te pakken.'*
- Binnen een groep kunnen nog weer **subgroepen** ontstaan, als een deel aan een ander thema wil werken.
- **Deel de doelen of thema's waar groepen aan werken met andere groepen**, zodat van elkaar bekend is waar aan gewerkt wordt. Dit kan bijvoorbeeld via de nieuwsbrief, via de begeleiders of via de website. Eventueel kunnen (sub)groepen op die manier worden gevormd: telers uit andere groepen die aan een gezamenlijk thema werken.
- **Jonge telers moeten actief betrokken worden** bij de ondernemersgroepen en het praktijknetwerk. Wellicht zou een verbinding gelegd kunnen worden met het Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt (NAJK) of de provinciale AJK's aangezien de ondernemersgroepen in verschillende provincies of regio's actief zijn.

3. Begeleiding

- Wat betreft begeleiding is slechts enige regie vanuit het centraal loket gewenst: zij kan een lijst bijhouden van onafhankelijke personen die geschikt zijn en open staan om groepen te begeleiden als een begeleider zou stoppen, maar **laat de groep zelf een begeleider kiezen**.
- De **focus van de begeleider moet liggen op de ondernemersgroep** en de kennisontwikkeling en kennisuitwisseling binnen die groep. Telers vinden het echter ook belangrijk dat **begeleiders weten wat er in andere groepen leeft**, om zo relevante connecties te kunnen leggen. Het centraal loket heeft hier natuurlijk ook een rol in en kan hierin faciliteren door **periodiek bijeenkomsten voor de begeleiders** te organiseren.

4. Centraal loket

- Het is aan te bevelen dat het centraal loket de begeleiders ontzorgt op administratieve zaken als de financiën, zodat de begeleiders de tijd aan de ondernemersgroep kan besteden. **Stem met de begeleiders af wat het centraal loket over kan nemen om hen hierin te ontlasten.**

- Een database van vakkennis en ervaringen bijhouden is genoemd: hier kan mogelijk worden **aangesloten bij bestaande initiatieven als CRKLS ⁶of Groen Kennisnet 3.0⁷**. Zo blijft alle relevante informatie op één centrale plek behouden en is het ook minder onderhoudsgevoelig. Deze initiatieven zouden wellicht van betekenis kunnen zijn in het verspreiden en ontsluiten van kennis naar akkerbouwers buiten het praktijknetwerk.
- Het is belangrijk dat het **praktijknetwerk op internet zichtbaar en goed te vinden is**, maar dat het ook makkelijk te onderhouden is. De verwachting is dat akkerbouwers eerder de site van BO Akkerbouw weten te vinden, maar de voorkeur is dat Stimuland, als centraal loket, de pagina zelf kan beheren. Het is daarom aan te bevelen de landingspagina over het Duurzaam Praktijknetwerk Akkerbouw op de website Stimuland verder te ontwikkelen. Op de website van BO Akkerbouw moet een duidelijke verwijzing naar deze pagina komen. Op de landingspagina kunnen nieuwsitems staan, maar kunnen ook links geplaatst worden naar bijvoorbeeld CRKLS, onderzoeken van BO Akkerbouw en openstaande lokale en landelijke regelingen. Als het praktijknetwerk zijn toegevoegde waarde meer bewezen heeft, kan in een later stadium besloten worden of het zinvol is een aparte website te ontwikkelen, eventueel met login voor leden.
- **Nieuwsbrief inhoud:**
 - Let op dat de informatie toegespitst is op het praktijknetwerk en relevant is voor deelnemers.
 - Focus op projecten die lopen bij ondernemers in het praktijknetwerk.
 - Laat elke nieuwsbrief één of twee groepen volgens een vast format vertellen waar ze mee bezig zijn, ter inspiratie van andere groepen. Dit kan ook in de vorm van een kort filmpje, dan is wel meer coördinatie van het centraal loket vereist.
 - De regionale insteek die een enkeling noemt, is heel bewerkelijk. In de nieuwsbrief zouden wel duidelijke koppen kunnen worden gehanteerd, eventueel aangevuld met trefwoorden (grondsoort, provincie en thema) zodat een akkerbouwer snel zien of het nieuwsitem interessant is. In een later stadium kan de indeling van de nieuwsbrief desgewenst bijgesteld worden.
 - Een aantal akkerbouwers is niet gecharmeerd van een digitale nieuwsbrief. Daarvoor kan eventueel de optie aangeboden worden om volledige een printversie per mail te sturen. Een andere optie is dat de begeleider zorgt dat belangrijke zaken uit de nieuwsbrief even kort aan bod komen tijdens de bijeenkomsten.
- De **app-groep** wordt door een klein aantal telers geprefereerd als communicatiemiddel boven een nieuwsbrief. Het voorstel is dit voorlopig als **communicatiemiddel voor de ondernemers en begeleider** te zien. Daarnaast kan er wel de **app-groep met de begeleiders en het centraal loket** blijven: daar kunnen korte mededelingen gedaan worden, die eventueel door de begeleider in de app-groep met ondernemers verspreid kan worden.

5. Deelname aan onderzoek

- Zorg ervoor dat het niet als logisch gezien wordt, dat de telers al het werk voor niets doen. Om het voor de telers aantrekkelijker te maken om mee te doen aan onderzoek, is het belangrijk dat er **vooraf duidelijke afspraken gemaakt worden over vergoedingen en de begeleiding**. Het centraal loket kan onderzoekinstellingen die contact zoeken hierop wijzen, maar het is logisch dat de betreffende organisatie dit in detail afstemt met de deelnemende akkerbouwer.
- Om het werk dat een teler besteedt aan onderzoek te verlichten, is het een **aanbeveling om met de onderzoekende partij af te stemmen of iemand beschikbaar gesteld kan worden die ondersteunt in de uitvoering van onderzoek bij de akkerbouwers**. Dit kan bijvoorbeeld een stagiaire of een student zijn. Hiervoor kan het **praktijknetwerk een samenwerking zoeken met groen onderwijs uit de regio**. Dit werkt twee kanten op: zo kan ook een betere verbinding met het groen-onderwijs gemaakt worden.
- Zorg dat het delen van de opgedane kennis in de onderzoeken ook **gedeeld wordt binnen ondernemersgroep** waar de teler onderdeel van is. Hier speelt de teler zelf, maar ook de begeleider een rol in.

⁶ CRKLS is een kennisplatform dat wordt opgericht door o.a. BO Akkerbouw. Het is een eigen platform voor praktijkonderzoekresultaten in de akkerbouw, dat toegankelijk voor de akkerbouwers.

<https://research.wur.nl/en/projects/kom20020-crcls-digitaal-kennisplatform-voor-praktijkonderzoek-bo->

⁷ Groen Kennisnet 3.0 is een centraal kennisplatform dat thema specifieke kennis verzamelt en aanbiedt.

<https://www.groenkennisnet.nl/nl/groenkennisnet/over-groen-kennisnet/programma-groen-kennisnet-30.htm>

- Ook is het zinvol de onderzoeksinstituten mee te geven na te **gaan hoe resultaten meer voordeel kunnen opleveren voor de ondernemer**, door onderzoek beter te laten aansluiten bij de praktijk en slimme verbindingen te leggen. Zowel wat betreft het onderwerp als de uitvoering van het onderzoek. Bijvoorbeeld dat bodemanalyses ook door de ondernemer gebruikt kunnen worden voor de gecombineerde opgave. Zo ontstaan er win-win situaties en zijn ondernemers makkelijker te motiveren mee te doen met onderzoeken.

6. Kennisuitwisseling

Binnen het praktijknetwerk

- De **sfeer en houding in de groep is belangrijk voor kennisuitwisseling**. Er moet wederzijds vertrouwen zijn. Dat kan gecreëerd worden door niet te grote groepen, maar ook een samenstelling die vertrouwd is. Daarom is het aan te bevelen dat de groep zelf de samenstelling kan bepalen en daarbij geen sturing van bovenaf plaatsvindt.
- Voor kennisuitwisseling tussen groepen lijken **excursies** in eerste instantie zeer geschikt. Om de juiste (telers uit de) ondernemersgroepen aan elkaar te koppelen, kunnen de eerder genoemde thema's per groep gebruikt worden die zij aangeven in hun werkplan. Tevens is het aan te raden dat de groep bij het centraal loket aangeeft of het binnen de eigen regio/provincie op excursie wil en of de grondsoort een beperking is.
- Organiseer vanuit het centraal loket een **periodiek overleg voor de begeleiders**, zodat zij van elkaar weten waar de groepen aan werken. Hoe vaak zinvol is, kan met de begeleiders afgestemd worden.
- **Organiseer 1 à 2 landelijke bijeenkomsten per jaar**: inspiratiedagen voor akkerbouwers, maar wellicht ook voor externe partijen die betrokken zijn bij de akkerbouw? Voorbeelden zijn: Twente Onderste Boven en de Landelijke Bodemtop van LNV.
- Een **platform / database / landkaart** opzetten waar informatie over andere groepen te vinden is, is interessant om in een later stadium nog eens te bekijken als het praktijknetwerk zijn toegevoegde waarde heeft bewezen.
- Een goede **wisselwerking tussen het praktijknetwerk en BO Akkerbouw** is van essentieel belang:
 - Het praktijknetwerk kan BO Akkerbouw ondersteunen in het inzichtelijk krijgen van onderwerpen die relevant zijn voor de akkerbouwers. BO Akkerbouw kan dergelijke informatie gebruiken voor het opzetten van de juiste onderzoeken.
 - Andersom zijn de resultaten van BO-onderzoeken ook niet altijd bekend. Het praktijknetwerk kan de ondernemers hier op attenderen, door bijvoorbeeld de begeleiders te vragen elke bijeenkomst kort even stil te staan bij de laatste onderzoeksresultaten van BO Akkerbouw. Het is ook het overwegen waard dat:
 - Een medewerker van BO Akkerbouw standaard aansluit bij de bijeenkomsten met de regiocoördinatoren en de kenniscoördinator. Een vast agendapunt is dan een bijpraat (op hoofdlijnen) over de onderzoeken die via BO Akkerbouw gefinancierd worden en andere relevante thema's.
 - De onderzoekers die onderzoek uitvoeren voor BO Akkerbouw bijvoorbeeld eens per jaar als gastspreker aansluiten bij een groepsbijeenkomst. Daar kunnen dan relevante onderzoeksresultaten gedeeld worden, maar ook weer input vanuit de telers opgehaald worden.
 - Het heeft meerwaarde als ook een **koppeling met partijen als WUR en LNV** gemaakt kan worden: om met het praktijknetwerk dicht bij het vuur te zitten voor wat betreft onderzoek en beleid. Dit is een taak die zowel bij BO Akkerbouw als het centraal loket ligt, daarom moeten de rollen in samenspraak scherp gesteld worden. Voor het centraal loket zal de rol afgebakend zijn tot kennisdeling en -verspreiding in het praktijknetwerk.

Buiten het praktijknetwerk

- **Door de akkerbouwers kennisuitwisseling naar partijen buiten het netwerk als ingewikkeld ervaren**. Deelnemers gaan namelijk een eigen bedrage betalen om deel te nemen aan dit netwerk. Hier moet dus goed over nagedacht worden, zodat het voor de deelnemers aan het netwerk ook echt van meerwaarde is dat externe partijen deelnemen.

Als het ministerie van LNV een financiële bijdrage doet voor overkoepelende zaken als het centraal loket om op deze manier ook kennisuitwisseling te stimuleren, kan dit ook breder uitgedragen worden aan de deelnemers van het praktijknetwerk om zo **meer begrip voor kennisdeling naar buiten het netwerk te creëren**. Dit geldt ook als andere partijen op een bepaalde manier bijdragen.

- Gebruik het praktijknetwerk om **beleidsmakers de praktijk te laten zien** en verken of het praktijknetwerk een rol kan spelen in de **praktijktoets** van LNV.
- Er kan ook **onderscheid gemaakt worden tussen de diverse partijen** buiten het netwerk: akkerbouwers, kennisinstellingen en commerciële partijen. Kennisinstellingen en commerciële partijen kunnen een bijdrage doen of het netwerk iets aanbieden. Denk aan bijvoorbeeld: het kosteloos aanbieden van een spreker, het organiseren van een excursie, het beschikbaar stellen van een locatie met versnaperingen of gratis deelnemen aan relevante studiemiddag of themabijeenkomst die wordt georganiseerd door de betreffende kennisinstelling of commerciële partij. Deze bijdrage moet dan ook **inzichtelijk gemaakt wordt aan de deelnemende telers**.
- Het is aan te bevelen in gesprek te gaan met **Groen Kennisnet 3.0**, om te zien wat zij eventueel in kennisuitwisseling (digitaal) naar buiten het netwerk kan betekenen.
- **Koppeling maken met onderwijs en onderzoek is belangrijk**: voor kennisuitwisseling tussen theorie en praktijk, maar ook wat betreft inzetten van stagiaires of studenten bij onderzoek. Een eerste stap kan zijn: excursies naar (satellietbedrijven) van de Boerderij van de Toekomst organiseren. Hiervoor is al een concrete mogelijkheid via DAW. Een idee dat hierbij aansluit is om voor de ondernemersgroepen jaarlijks een excursie naar het regionale proefboerderijen te organiseren, eventueel met een aantal groepen samen: zo krijgen de telers de laatste resultaten van onderzoek in de regio mee, maar kunnen zij ook in gesprek met de onderzoekers om actuele zaken die spelen en onderzoek behoeven met elkaar te bediscussiëren.

7 Bekostiging activiteiten

- Voor wat betreft financiering zien de telers **vooral een rol voor LNV en de akkerbouwers** zelf weggelegd, daarna eventueel voor commerciële partijen.
- Het is **af te raden om voor ondernemersgroepen met pakketten te gaan werken**. Houdt het bij één standaard bijdrage voor deelname aan het praktijknetwerk akkerbouw en daarnaast de individuele keuze om deel te nemen aan onderzoeken. Ten aanzien hiervan ontvangen de deelnemers dan een bijdrage via het onderzoek. In de eerdere enquête is gesproken over een eigen bijdrage door telers van € 230,- per jaar, te besteden aan de begeleiding en activiteiten van de groep. Het kan uitgewerkt worden wat daar realistisch mee gedaan kan worden, ter bespreking met de ondernemersgroepen en om te kijken of dat aansluit bij de verwachting.